

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙСТРА ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ. ШЛЯХИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

У статті розглянуто питання професійної компетентності й компетентності загалом розкрито основні підходи до формування професійної компетентності майстра виробничого навчання. Визначено професійні компетенції: базові (професійні) та ключові (універсальні) для цієї категорії педагогічних працівників. Показано шляхи формування (удосконалення) професійної компетентності майстрів виробничого навчання під час курсового підвищення кваліфікації за рахунок запровадження модулів як обов'язкових, так і вибіркових, діючих і запланованих. Модульно-компетентнісний підхід визначає необхідність змістових та технологічних нововведень, що гарантують формування високого рівня професійної компетентності майстрів виробничого навчання для роботи в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: *компетенції, компетентнісний підхід, професійна компетентність майстра виробничого навчання, базові та ключові професійні компетенції, модулі з формування (удосконалення) професійних компетенцій під час курсового підвищення кваліфікації педагогічних працівників.*

Постановка проблеми

У сучасних соціально-економічних умовах розвитку України відчувається велика потреба в професійно-компетентних конкурентоспроможних робітничих кадрах. Вагомий внесок у рішення цієї проблеми вносить система професійно-технічної освіти.

Підготовку робітників для всіх галузей економіки за 35 напрямками та видами господарської діяльності здійснюють 991 професійно-технічний навчальний заклад [9]. При цьому головний акцент повинен бути зроблений на вдосконаленні системи забезпечення якості професійно-технічної освіти, яке не буде працювати за відсутності кваліфікованих педагогічних працівників. На необхідність удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників звернена увага в Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 1723 р.

Центральне місце в забезпеченні якості професійно-технічної підготовки робітничих кадрів через систему ПТО належить майстрові виробничого навчання (професійно-практичної підготовки). Тому дуже важливою є проблема формування професійної компетентності саме цієї категорії педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу

У наш час головним в оптимізації людської діяльності є професійні компетенції.

Відомо, що в нашій країні фундаментальна освіта створювалась на знанієвій парадигмі. Освітній процес у системі професійної освіти будувався на дедуктивній

основі відповідно до дидактичної парадигми «знання – навички». При цьому основна увага приділялась засвоєнню знань. Як показала багатолітня практика, виявлено суттєві мінуси такого підходу. У рамках знанієвої парадигми завжди актуальною була проблема розриву між знаннями та вміннями їх застосувати. Як наслідок реалізації знанієвої парадигми склалася ситуація, коли є велика кількість, навіть надлишок, спеціалістів з вищою фундаментальною освітою, а в реальній економіці нестача кваліфікованих практично-орієнтованих кадрів.

В основі практично-орієнтованої освіти має бути розумне співвідношення фундаментальної освіти та професійно-практичної підготовки. Для реалізації професійно-практичної підготовки потрібен, як визначив Ф. Ялалєв, діяльнісно-компетентнісний підхід.

Підхід в освіті на компетентнісній основі — це такий вид її змісту, який складається не тільки із знанієво-орієнтовного компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій [1].

Як вказує Б. Ельконін, ми відмовились не від знання як культурного предмета, а від визначеної форми знань (знань «на всяк випадок», тобто відомостей) [13].

У понятті компетентнісного підходу закладена ідеологія інтерпретації змісту освіти, яка формується «від результату» («стандарт на виході») [4].

Компетентнісний підхід на перше місце ставить не інформованість того, хто навчається, а вміння вирішувати проблеми, що виникають під час пізнання та пояснення явищ дійсності при засвоєнні сучасної техніки і технології, у взаємовідносинах людей, у етичних нормах, при оцінці власних вчинків, у практичному житті при виконанні соціальної ролі громадянина.

Формування компетенцій — це не зміна змісту, це зміна засобу, зміна технологій, а зміна технологій — це зміна обставин, у яких знання і вміння формуються.

Компетентність — це здатність діяти на основі отриманих знань. На відміну від ЗВН (передбачають дії по аналогії зі зразком), компетентність передбачає досвід самостійної діяльності на основі універсальних знань [10].

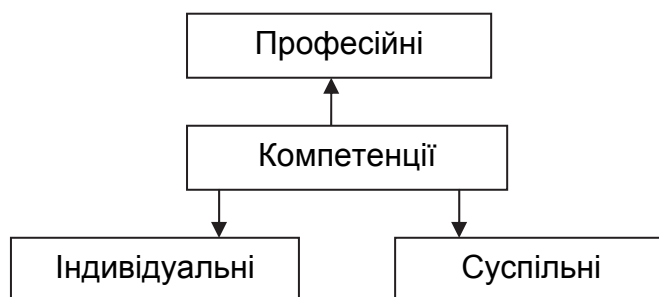
Спираючись на головні цілі загальної освіти, на структурні уявлення соціального досвіду та досвіду особистості, а також основні види діяльності учня, що дозволяють йому оволодіти соціальним досвідом, отримати навички життя та практичної діяльності в сучасному суспільстві, А. Хутірський в освітній діяльності виділяє систему ключових компетенцій: ціннісно-сміслові компетенції, загальнокультурні компетенції, навчально-пізнавальні компетенції, інформаційні компетенції, комунікативні компетенції, соціально-трудова компетенції, компетенції особистісного самовдосконалення [12].

Цікавий підхід до поняття «компетентність» у навчально-пізнавальному процесі з точки зору психології пропонує М. Холодна [11].

До ознак, які характеризують компетентність, вона відносить: різноманіття (багато різних знань про різне); артикуляційність (елементи знань чітко визначені, при цьому всі вони знаходяться в певних взаємозв'язках між собою); гнучкість (як зміст окремих елементів знань, так і зв'язки між ними можуть швидко змінюватись);

швидкість актуалізації в даний момент в потрібній ситуації; можливість застосування в широкому спектрі ситуацій (у тому числі здатність переносу знань у нову ситуацію); визначеність ключових ситуацій (у різноманітті знань щодо даної предметної області окремі факти, положення, визначення виділяються як вирішальні); категоріальний характер (вирішальна роль того типу знання, який подано у вигляді загальних принципів, підходів, ідей); володіння не тільки декларативним знанням (знання про те «що»), але й процедурним знанням (знання про те «як»); наявність знання про власні знання. Таким чином, перший, другий і третій ознаки можна охарактеризувати як інтелект; четвертий – як застосовність; п'ятий та шостий – досвід; шостий – діагностування; восьмий – предметність, уяву; дев'ятий – рефлексію. Наявність усіх ознак забезпечує критерій цілісності.

У збірнику матеріалів з III Професійного конгресу ВУВВ у праці Гартмута Фухса (з Франкфурта-на-Майні) цілісну модель професійних компетенцій подано так.

Людині важливо не тільки мати відповідні знання, а й уміти мобілізувати свій потенціал для дій у конкретних ситуаціях. Компетенція — це доведена здатність до застосування знань [14].

Робоча група українських науковців і практиків також розробляла теорію й прикладні питання запровадження компетентнісного підходу в освіту України (кер. О. Савченко, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, С. Трубочова).

Матеріали цих досліджень використано в даній статті.

Поряд з професійними компетенціями, які належать до сфери конкретної професійної діяльності, виділяються ключові універсальні компетенції, що потрібні кожній людині — це здатність людини вирішувати життєво важливі проблеми в конкретних ситуаціях.

Як вважають деякі фахівці [8], до ключових компетенцій можна віднести:

- загальнокультурну — здатність орієнтуватися в просторі культури;
- навчально-пізнавальну та інформаційну компетенцію;
- соціально-трудова — орієнтація на ринок праці та здатність ефективно діяти в процесі трудової діяльності;
- комунікативну — здатність ефективно будувати відносини з людьми;
- компетенцію в сфері особистісного визначення: досвід самопізнання, осмислення свого місця у світі, вибір ціннісних, цільових, смислових установок своїх дій.

В умовах ринкової економіки з її жорстокою конкуренцією, звичайно, потрібні

професійно компетентні фахівці, тому в освітніх програмах передбачається компетентнісний підхід при підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців різних напрямів професійної компетентності.

Вище ми надавали інформацію про компетенції, а зараз переходимо до компетентності. Різницю між цими поняттями надано у Великому тлумачному словнику сучасної української мови [2].

Компетенція — добра обізнаність із чим-небудь.

Компетентісний — який має достатні знання в якій-небудь галузі.

Аналіз наукових праць дає змогу виділити такі основні підходи до визначення поняття педагогічної компетентності та її складових:

- діяльнісний підхід (В. Кричевський, О. Дубасенюк, Л. Данилова, Є. Бачинська, М. Гриньова та інші) — компетентність сприймається в контексті ефективної педагогічної діяльності, а її зміст визначається знаннями, уміннями, навичками;

- соціальний підхід (А. Павленко, М. Петровська) — компетентність розглядається в контексті соціальної взаємодії, та визначається складова поняття — комунікативна компетентність;

- психолого-педагогічний підхід (Н. Кузьміна, В. Сластенін, І. Зязюн, Е. Зеєр) — компетентність розглядається як взаємопов'язані складові: функціональна та особистісна, які є компонентами педагогічної майстерності та професійного розвитку. Змістом її є знання та вміння для рішення педагогічних завдань і ситуацій; складовими є види компетентності: спеціальна, соціально-особистісна, індивідуальна;

- особистісно-психологічний підхід (Л. Лук'янова, В. Колеснікова, Б. Мельниченко, В. Пінчук, Л. Калінін та ін.) визначає компетентність як інтегральну освіту особистості, яка необхідна для успішної педагогічної діяльності. Зміст її визначається знаннями, уміннями та навичками, які згруповані в окремі компоненти (когнітивно-соціальний, інтелектуальний, змістовий та ін.);

- компетентісний підхід (В. Єрмоленко, І. Зимня, А. Баранніков, А. Хуторський) визначає компетентність як сукупність компетенцій (або ключових компетенцій), які дають змогу оцінювати результативність процесу навчання: «компетенція» розглядається як оціночна категорія, яка визначає готовність і можливості особистості до виконання конкретної діяльності, що характеризується розумінням суті завдань, досвідом, умінням вибирати найбільш ефективні засоби діяльності, здібністю проектувати, аналізувати й корегувати діяльність.

Цікавим є визначення компетентності Е. Нікітіним.

Компетентність — як інтегральна професійно-особистісна характеристика визначається «готовністю» і здатністю виконувати професійно-педагогічні функції відповідно до прийнятих в соціумі в даний момент норм та стандартів.

Отже, поняття компетентності та її складових визначається неоднозначно.

Донецький інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, починаючи з 1986 р., розробляє наукову проблему неперервної післядипломної освіти педагогічних працівників ПТО. Одним із напрямів цих досліджень є виявлення основних підходів до формування професійної компетентності педагогічних кадрів ПТО в ринкових умовах та розробка технології їх розвитку в курсовий період підвищення кваліфікації. Основне завдання — розширення (удосконалення)

компетентності в тісному зв'язку з попитом ринку праці, що постійно змінюється, у конкретній сфері діяльності.

Метою даної статті є розкриття складових професійної компетентності однієї з категорій педагогічних працівників — майстра виробничого навчання. Чому ми вирішили розглянути структуру професійної компетентності саме цієї категорії педагогічних працівників? Майстер виробничого навчання відповідає за кінцевий результат усього педагогічного процесу при підготовці робітничих кадрів, тобто за переведення знань в практичні професійні вміння та навички (професійна підготовка).

Професійна підготовка більш пов'язана з економічними цілями професійно-технічної освіти, які визначають професіоналізацію особистості та задовольняють потреби секторів ринку праці. У закладах профтехосвіти отримує первинну професіоналізацію молодь, яка є фундаментом суспільства. Для формування особистості майбутнього робітника важливо вирішувати також соціальні (соціалізація особистості) та культурні цілі. Тобто поряд з навчальною слід приділяти увагу розвивальній та виховній функціям навчально-виховного процесу в ПТНЗ.

Звичайно, досягнення вищезазначених цілей під силу лише професійно-компетентним педагогам.

Розглянемо компетентнісну модель майстра виробничого навчання. Компетентнісна модель — це зразок системи професійних компетенцій, які забезпечують готовність фахівця до професійної діяльності. На схемі 1 подана компетентнісна модель майстра виробничого навчання, яка, на наш погляд, вирішує проблему досягнення вищезазначених цілей навчально-виховного процесу в ПТНЗ.

Як свідчать дані схеми 1, базові (професійні) компетенції включають теоретичні знання з конкретної професії, вміння та навички виконувати технологічні процеси, операції, прийоми, тому майстер виробничого навчання обов'язково повинен мати робітничу кваліфікацію відповідного рівня. Для майстрів виробничого навчання є обов'язковим стажування на підприємствах, у навчально-практичних центрах для практичного опанування новітніх виробничих технологій. Важко підготувати професійно-компетентного робітника в умовах, коли майстер виробничого навчання сам не володіє новітніми технологіями, новою технікою.

Поряд з тим, не менш важливим є організація педагогічного процесу з метою передачі знань, умінь учням, що і є змістом методологічної професійної компетенції. Ця складова базової професійної компетенції вдосконалюється під час психолого-педагогічного підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання.

Навчальний план курсового підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання включає три блоки модулів підготовки:

- соціально-гуманітарний;
- функціональний;
- галузевий.

Кожен блок модулів складається з навчальних модулів за дисциплінами:

- педагогіка;
- психологія;
- методика професійного навчання;
- економіка й право;
- загальні питання охорони праці та БЖД.

З метою формування (удосконалення) професійних компетенцій майстрів виробничого навчання нами розроблені, впроваджені або проектуються до впровадження в навчальний процес курсового підвищення кваліфікації цих фахівців спеціальні модульні програми, що відображено на схемі 2.

Схема 1

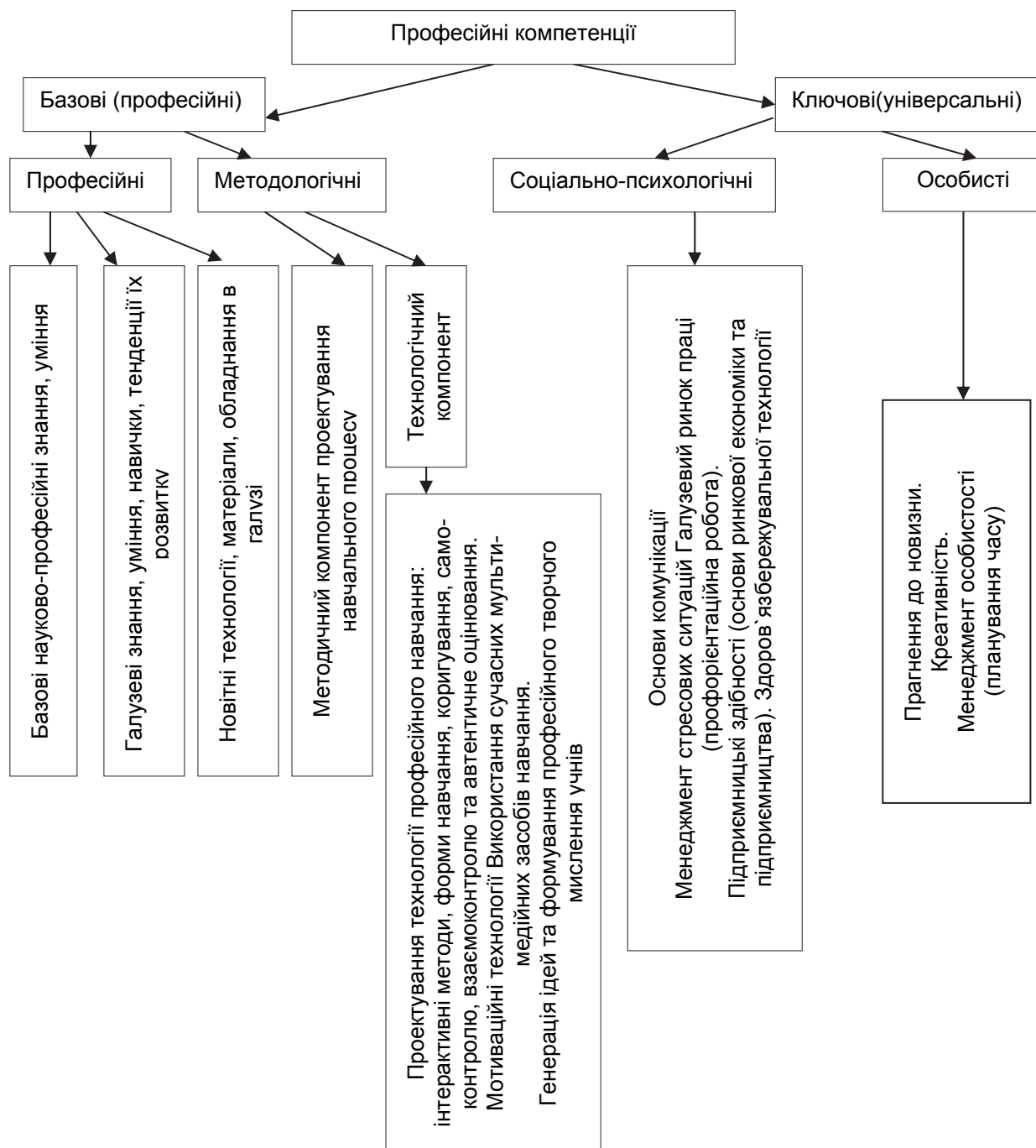
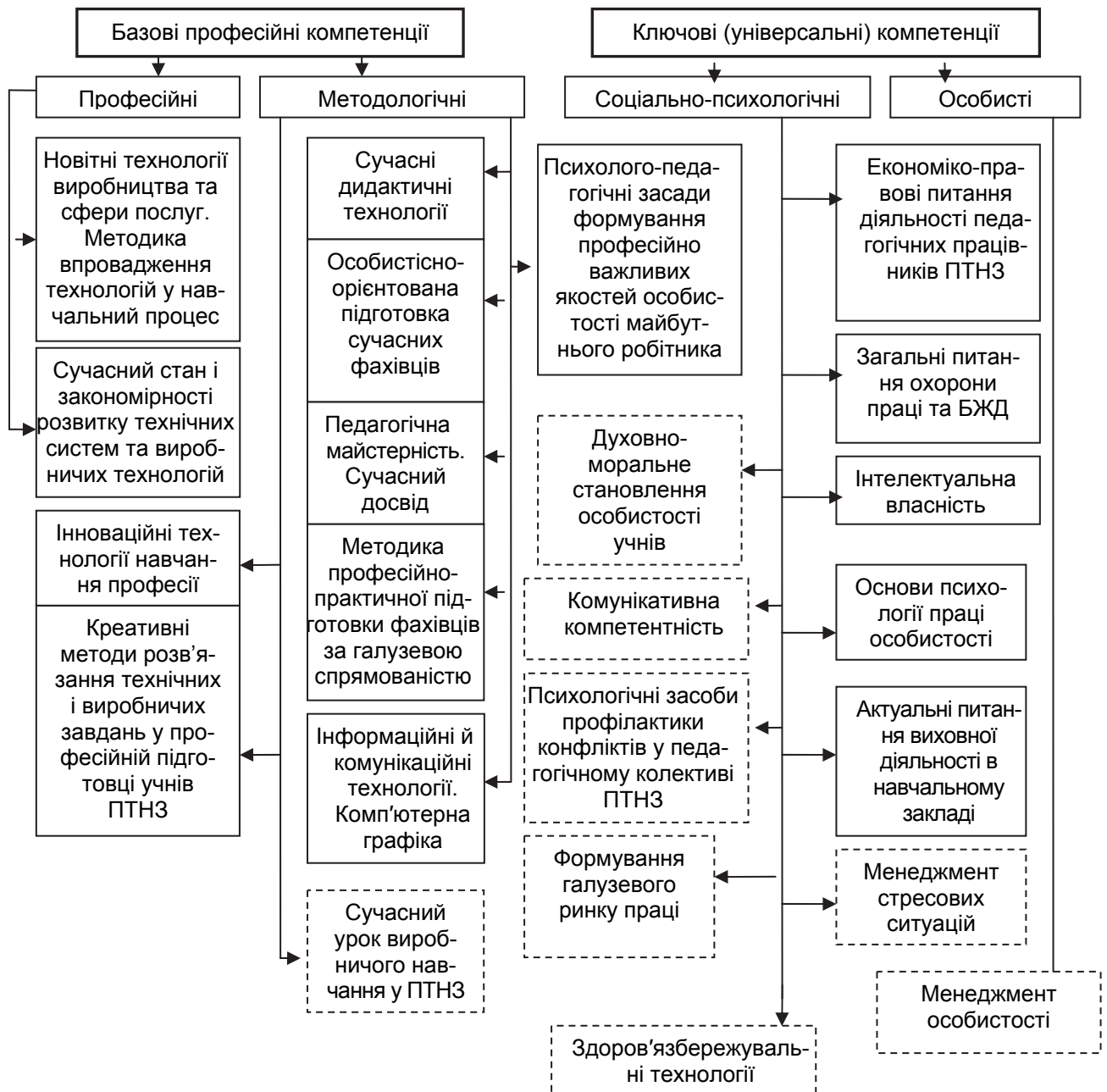

Схема 2

Співвідношення окремих найбільш важливих компетентностей і модулів, що їх формують (удосконалюють)

Отже, на основі результатів НДР інституту розробляється основа для складання і вдосконалення програми підвищення кваліфікації майстрів виробничого навчання та впровадження діагностичного підходу при розробці робочих програм, узгоджених з науково-методичними центрами ПТО та окремими навчальними закладами профтехосвіти.

Висновки

1. Тенденції вдосконалення системи підвищення кваліфікації детермінують необхідність змін в методології цієї освіти та застосуванні компетентнісного підходу при визначенні змістовних та технологічних нововведень.

2. Одним із шляхів вироблення адекватного змісту є розвиток особистості майстра виробничого навчання на основі компетентнісної моделі.

3. Підвищення професійної компетентності майстрів виробничого навчання як у курсовий, так і в міжкурсний період слід здійснювати на діагностичній основі із застосуванням як обов'язкових, так і вибіркового модулів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. — 2003. — № 10. — С. 8–14.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

3. Життєва компетентність особистості: наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакової [та ін.]. — К. : Богдана, 2003. — 520 с.

4. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: учеб. пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. — М. : МПСИ, 2005.

5. Зимняя И. Ключевые компетентности / И. Зимняя // Высшее образование. — 2003. — № 6. — С. 20–25.

6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: бібліотека освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К., 2004. — 111 с.

7. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М. : Высшая шк., 1990. — 119 с.

8. Смолякова М. Ключевые компетенции и отбор содержания образования в школе / М. Смолякова. // Народное образование. — 2006. — № 5. — С. 75–80.

9. Стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в умовах соціально-економічних реформ країни: Виступ Міністра освіти і науки України Д. Табачника 26.08.2010 на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України.

10. Тархан Л. З. Компетентностный подход в обучении инженера-педагога / Л. З. Тархан // Проблемы инженерно-педагогической освіти: зб. наук. пр. — Х. : УІПА, 2005. — Вип. 10. — С. 58–63.

11. Холодная М. А. Психология интеллекта / М. А. Холодная. — М. : Барс, 1997.

12. Хуторской А. В. Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию общеобразовательных стандартов // Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. трудов / под ред. А. В. Хуторского. — М., 2007. — С. 18–19.

13. Эльконин Б. Д. Понятие компетентности с позиций развивающего обучения / Б. Д. Эльконин // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию. — Красноярск, 2002. — 71 с.

14. F.Szlosek. Od Europejskich do Polskich Ram Kwalifikacyjnych. Referat wygotoszony na Konferencji Naukowej NAPN w Kijowie w dniu 19.03.2010 r / (w druku).

Заславская С. Г.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ МАСТЕРА ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ. ПУТИ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

В статье рассматривается вопрос профессиональной компетентности и компетентности в целом, раскрыты основные подходы к формированию профессиональной компетентности мастера производственного обучения. Определены профессиональные компетенции: базовые (профессиональные) и ключевые (универсальные) для этой категории педагогических работников. Показаны пути формирования (усовершенствования) профессиональной компетентности мастеров производственного обучения во время курсового повышения квалификации за счет введения модулей как обязательных, так и выборочных, действующих и планируемых. Модульно-компетентностный подход определяет необходимость содержательных и технологических нововведений, гарантирующих формирование высокого уровня профессиональной компетентности мастеров производственного обучения для работы в условиях рыночной экономики.

Ключевые слова: *компетенции, компетентностный подход, профессиональная компетентность мастера производственного обучения, базовые ключевые компетенции, модули по формированию (усовершенствованию) профессиональных компетенций во время курсового повышения квалификации педагогических работников.*

Zaslavska S.

PROFESSIONAL COMPETENCE MASTER OF PRODUCTION EDUCATION. WAYS OF ITS FORMATION

The article deals with the issue of professional competence and expertise in general and reveals the main approaches to the formation of the industrial training master's professional competence. The list of professional competences is defined: basic (professional) and key (universal) ones for this category of teachers. The article shows the ways of forming (improving) the industrial training masters' professional competence during the specialized advanced courses through the introduction of modules, both mandatory and optional, existing and planned ones. The module-competence approach defines the need for content and technological innovations which would ensure a high level of industrial training masters' professional competence for the work under the market economy.

Key words: *competence, competency approach, professional competence Wizard industrial training, the basic core competencies, modules to build (the improvement) of professional competence during the course-training of teachers.*